

Oblicza antropologii społeczno-kulturowej po *Writing Culture*. Wyzwania, dylematy, perspektywy

Historia dyscypliny współtworzona jest między innymi przez kluczowe dla niej publikacje, które nie tylko stanowią wyraz i krytykę tego, co w dyscyplinie zastane, ale też manifestację tego, co zaledwie rysuje się, tkwiąc potencjalnie w przyszłości. Jedną z takich publikacji jest książka pt. *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography* (1986), która z pewnością stanowi klasyczną publikację w kanonie literatury antropologicznej, a rok jej publikacji można by uznać za umowną cezurę współczesnej dyscypliny. W przestrzeni antropologii społeczno-kulturowej, ale także poza nią, książka ta funkcjonuje jako wyraźny idiom w myśli naukowej dyscypliny, inicjujący jej stopniowe przemiany, takie jak np. powstanie nowej wrażliwości, pojawienie się nowego paradygmatu antropologicznego czy też nowych, czasem alternatywnych stylów jej uprawiania, a także analitycznych i koncepcyjnych narzędzi przydatnych w praktykach antropologicznych.

Główne zagadnienia poruszane w tej książce, obejmujące złożone relacje pomiędzy epistemologią, polityką, praktyką badawczą a sposobami etnograficznej reprezentacji wzbudziły skrajne emocje i różne reakcje w środowisku antropologicznym. Dla jednych *Writing Culture* okazała się synonimem nowości – świeżym spojrzeniem na tradycyjne opisy etnograficzne (wręcz zmianą paradygmatu); dla innych natomiast książka była jedynie „skokiem programowym” lub też chwilową modą na postmodernizm (jej radykalni krytycy mówili wręcz o „przeklętej księdze”).

O swoistym fenomeń tej publikacji stanowi nie tylko fakt funkcjonowania w powszechnej świadomości antropologicznej czegoś w rodzaju szkoły czy też ruchu *Writing Culture*, w ramach którego redefinicji poddano pryncypia wiedzy antropologicznej oraz autowizerunek dyscypliny, ale także pojawienie się kolejnych publikacji, które w intertekstualny sposób odnoszą się do swojego pierwowzoru, co dekadę nicując w zmieniających się kontekstach sformułowane u schyłku lat 80. rozpoznania i problemy. Mamy tu na myśli, m.in. *After*

Writing Culture: Epistemology and Praxis In Contemporary Anthropology (1997), *Beyond Writing Culture: Current Intersections of Epistemologies and Representational Practices* (2010), *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography, 25th Anniversary Edition* (2010), które mają na celu refleksje na temat tego, co wydarzyło się w antropologii od czasu publikacji *Writing Culture* i opisanie jak z dzisiejszej perspektywy rysują się zjawiska w niej przedstawione. Wspomniany cel znalazł się także u podstaw pomysłu, by zorganizować debatę na temat stanu antropologii społeczno-kulturowej po licznych zwrotach, jakie dynamizują jej historię, w której uczestniczyłyby znakomite osobowości antropologiczne, badaczki i badacze, którzy współtworzą współczesne oblicze dyscypliny w Polsce, diagnozując jej stan, inicjując i prowadząc badania oraz projektując jej przyszły kształt.

Organizując w marcu 2013 roku w Katedrze Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego debatę na temat kondycji antropologii społeczno-kulturowej po *Writing Culture*, chcieliśmy, aby jej przedmiotem było nie tylko zjawisko tzw. kryzysu reprezentacji i literacki, czy też tekstowy zwrot dyscypliny, które zwykle pojawiają się w dyskursie tworzonym wokół *Writing Culture* i bywają konceptualizowane jako kluczowe problemy zdiagnozowane na kartach tej publikacji. Zjawisko uwikłania dyscypliny w język, retorykę i rozmaite tryby literackiego opisu i przedstawienia stanowią bez wątpienia istotny wymiar dyscypliny o charakterze deskryptywnym, ale z pewnością nie wyczerpują problematyki, która powinna zostać podjęta w toku dyskusji mającej na celu diagnozowanie kondycji współczesnej antropologii. Dlatego też chcąc nie tyle odejść od dominujących trybów recepcji publikacji i ruchu *Writing Culture*, ile przekroczyć ich literackie i tekstowe wymiary, zaprosiliśmy środowisko antropologów do krytycznej debaty, proponując kilka wątków tematycznych.

Ontologiczny, który obejmuje sposoby rozumienia i konceptualizowania pryncypialnych kategorii antropologicznej obserwacji i opisu, takich jak: rzeczywistość, reżimy życia, współczesność, złożoność, kontekstowość, naoczna realność, reprezentacja i innych, które współtworzą ontyczną podstawę dyscypliny. Co jest zatem przedmiotem badań współczesnej antropologii – ludzie, konkretne wydarzenia, lokalności czy też procesy, mechanizmy i zjawiska? Jakie są relacje pomiędzy wiedzą uwikłaną w konteksty Zachodu a badaniami osadzonymi w realiach Europy Środkowo-Wschodniej?

Epistemologiczny który dotyczy podstawowych pytań o to, czym jest antropologiczne poznanie. Jak i w jakich kontekstach wytwarzana jest antropologiczna wiedza i jakie są tryby jej dystrybucji? Czym jest teoria antropolo-

giczna i w jakim stopniu jest ona pragmatyczna? Jak zmieniają się kategorie analityczne oraz ich użyteczność w procesie antropologicznego poznania? W jakim stopniu (jeśli w ogóle) lokalność kontekstu kulturowego i konkretnych wydarzeń oraz sytuacji społecznych osadzonych w określonych ramach polityki, ekonomii, etniczności, etc., umożliwia ekstrapolowanie antropologicznych diagnoz, założeń oraz konceptów na zjawiska powstałe w innych kontekstach. Jest to także pytanie o zasadność przejmowania przez polską antropologię konceptów i teorii badawczych wypracowanych na Zachodzie. Kolejne istotne pytanie dotyczy tego, czy antropologia to empiryczna filozofia o ambicjach teoriopoznawczych, czy też jej domeną jest tzw. antyteoretyzm podkreślany przez zwolenników jej mariaży z literaturoznawstwem i szeroko definiowaną sztuką

Badania terenowe, które łącząc wymiar ontologiczny i epistemologiczny otwierają dyskusję na temat sposobów rozumienia i wartościowania kategorii terenu, funkcji antropologa jako badacza, uczestnika sytuacji badawczej, obserwatora, badacza o ambicjach formułowania diagnoz, porównań i ustanawiania tzw. antropologicznej prawdy. Istotnym zagadnieniem jest także próba odpowiedzi na pytanie o korespondencję antropologicznych praktyk badawczych z teoriami powstającymi w dyscyplinie. Czy mają one istotny wpływ na style uprawiania badań i sposoby rozumienia praktyki terenowej w ogóle?

Ważnym wątkiem w próbie diagnozowania oblicza antropologii i kierunków jej przyszłych przeobrażeń jest jej samo-zwrotność i autorefleksyjność obejmująca pytania o to, gdzie kończy się konieczność i zasadność uprawiania metaopisu dyscypliny, jakie tryby recepcji antropologii ulegają wyciszeniu, a które z nich okazują się szczególnie nośne w ramach antropologii, ale także poza nią – w dyscyplinach ościennych i szerzej – w nauce oraz w dyskursie publicznym. Jaka jest współczesna (polska) antropologia, a jaka być powinna? Dla kogo tworzona jest wiedza antropologiczna? Dla badaczy, ich rozmówców i partnerów badań, czy też dla zewnętrznego odbiorcy?

Zasygnalizowane przez nas zagadnienia nie wyczerpują rzecz jasna wszystkich wątków, które pojawiły się w toku naszej debaty; pokazują jednak wyraźnie, że jej podjęcie ukazało konieczność przekroczenia jednowymiarowości recepcji książki *Writing Culture* i wyostrenie zawartych w niej rozpoznań istotnych dla diagnozy współczesnej kondycji antropologii społeczno-kulturowej i rysujących się kierunków jej przyszłego rozwoju. Słuszna bowiem wydaje się uwaga George'a Marcusa, iż: „refleksyjność jest silnym lekiem, ale staje się również czymś na kształt zsekularyzowanej religii bądź też łagodnym środkiem uśmierającym ból w świetle [...] krytyki tego, co naiwnie brane

jest za pewnik jako szlachetna praktyka. [...] Jako forma gatunku okazała się ona efektywna, jednak jako praktyka zbyt często zajmuje się krytyką etyczną i moralną badań antropologicznych – ich wykluczeniami, pominięciami i aktami złej wiary”¹.

W monograficznym numerze „Zeszytów Etnologii Wrocławskiej” poświęconym obliczom antropologii społeczno-kulturowej po *Writing Culture* Autorzy podejmują próbę zmierzenia się z tą książką i odczytania jej w kontekstach własnych praktyk badawczych oraz w ramach przyjmowanych przez nich perspektyw teoretycznych. Marcin Brocki w artykule pt. *Writing Culture, czyli rewolucja-widmo* problematyzuje status tzw. dzieła rewolucyjnego, jaki często przypisuje się publikacji *Writing Culture*. Jego zdaniem, zagadnienia zawarte w książce mają raczej charakter wtórny i stanowią jedynie „zgrabną” kompilację zagadnień wcześniej już istniejących, aczkolwiek, rozproszonych w literaturze antropologicznej. Z kolei Marcin Lubaś w artykule pt. *Writing Culture i spór o kształt krytyki wiedzy* jednoznacznie stwierdza, iż książka ta nie była próbą zdezawuowania konkretnych przypadków badań antropologicznych, a raczej krytycznym namysłem nad wytwarzaniem wiedzy antropologicznej i nieadekwatnością konwencjonalnego opisu etnograficznego w zmieniających się warunkach społecznych, kulturowych, politycznych i ekonomicznych. W inny nieco sposób do recepcji książki *Writing Culture* podchodzą Marta Rakoczy i Tarzycjusz Buliński, którzy przedstawiają wpływ rozważań zawartych w tej publikacji na lokalne konteksty własnych praktyk badawczych. Rakoczy w swym artykule zatytułowanym *Pisanie kultury a notatki terenowe – przypadek Bronisława Malinowskiego* podąża za koncepcją „etnografii etnografii”, jednak przedmiotem jej interpretacji nie jest „gotowa” wiedza antropologiczna – artykuł czy książka – ale notatki terenowe Bronisława Malinowskiego, a zatem etnografia będąca w procesie, konstruowana w toku zapisków i uwag będących rejestracją i re-konstrukcją doświadczenia terenowego. Buliński natomiast w swoim artykule pt. *Ruchoma wiedza terenowa. Perspektywa antropologii procesualnej* używa kategorii refleksyjności, aby spojrzeć na własne badania i prześledzić kontekstowość oraz procesualność wytwarzania wiedzy antropologicznej. Z kolei Łukasz Kaczmarek i Jarosław Syrnyk przenoszą idee zawarte w *Writing Culture* na grunt polskiej nauki, zadając krytyczne pytania dotyczące sposobów jej praktykowania. Kaczmarek w tekście zatytułowanym *Teoria upudrowana. Wyobrażenia o etnografii a praktyki badawcze w antropologii polskiej* zwraca

¹ *Dialogue II After Writing Culture*, [w:] *Designs for an Anthropology of the Contemporary*, red. P. Rabinow, G.E. Marcus, J.D. Faubion, T. Rees, London 2008, s. 33.

ca przy tym uwagę na problematyczny status „terenu” w polskiej antropologii i zbyt duży nacisk kładziony na tekstualny wymiar praktyki antropologicznej. Autor postuluje „powrót” do badań terenowych, które stanowią dla niego istotny element polityki tożsamości dyscypliny, szczególnie we współczesnym, neoliberalnym kontekście. Zwraca także uwagę na sposób przygotowywania przyszłych adeptów etnologii do badań terenowych, wskazując na potrzebę zmian dotyczących edukacji w tym zakresie. Natomiast Syrnyk w tekście pt. *Dlaczego nie kochamy Haydena White’a? Uwagi na temat współczesnej historiografii polskiej* próbuje odpowiedzieć na pytanie o przyczyny braku refleksyjności w metodologii badań historycznych. Zastanawia się nad niechęcią środowiska historycznego do propozycji epistemologicznych Haydena White’a, jednocześnie widząc potrzebę uprawiania nauki na pograniczu antropologii i historii. Podkreśla korzyści płynące dla każdej z tych dyscyplin z osadzania jej badań w kontekstach tej drugiej. Uzupełnieniem artykułów zawartych w tej publikacji są fragmenty naszej debaty – klasycznego gatunku, którego forma pozwala na uchwycenie cennej dynamiki rozmowy, a także na zachowanie towarzyszącego jej krytycyzmu i twórczej polemiki, co wydaje się bezcenne zwłaszcza w dyscyplinie, która wyrasta z chęci zrozumienia Innego, nas samych, słowem, z potrzeby negocjowania świata w toku nieustannej konfrontacji.

Oddajemy zatem głos naszym interlokutorom, polemistom, krytykom, dla których publikacja *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography* stanowi wyraźny idiom w kanonie tekstów antropologicznych, a jednocześnie kanwę i punkt odniesienia dla podjętych rozważań, które sięgają dalej, przekraczając problematykę poruszaną na kartach tej książki.

Summary

The faces of social and cultural anthropology after Writing Culture. Challenges, perspectives and dilemmas. An Introduction

Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography is a significant contribution to anthropological literature and its publication date (1986) seems to be a conventional turning point in contemporary anthropology. However, the book’s academic reception usually includes only a one-dimensional reflections on anthropology’s entanglement in the contexts of language, rhetoric and representations. Although, they are significant aspects of anthropological knowledge, they do not deplete the discussion about the condition of contemporary anthropology. The authors, by indicating the realms of ontology, epistemology

and self-descriptive nature of the fieldwork – as similarly important aspects of anthropological practice – open the discussion that concerns: the specific contexts in which anthropological knowledge is produced and distributed; the questions of anthropological theory and its pragmatics; and, the transformations and usefulness of analytical concepts in anthropological cognition.